

Pismo Święte w warsztacie teologa. Gerala O'Collinsa przewodnik korzystania z tekstów natchnionych

The Holy Scriptures Handled by a Theologian. Gerald O'Collins' Guide on Making Use of Inspired Texts

Słowa kluczowe: Gerald O'Collins, hermeneutyka Pisma Świętego, egzegeza naukowa a zasady teologiczne, egzegeza kanoniczna, żywa Tradycja Kościoła, prymat Słowa Bożego, życie duchowe teologa, *intentio auctoris*, *intentio legentis*, *intentio textus*

Key words: Gerald O'Collins, hermeneutics of the Scripture, scientific exegesis and theological principles, canonical exegesis, the living Tradition of the Church, the primacy of the Word of God, spiritual life of a theologian, *intentio auctoris*, *intentio legentis*, *intentio textus*

Streszczenie

Gerald O'Collins podpowiada, w jaki sposób uprawiający teologię może interpretować Pismo Święte oraz korzystać z badań egzegetycznych profesjonalnych uczonych. W artykule przedstawiono propozycję teologa oraz wskazano jej główne metazożenia. Jezuita wskazuje na konieczność współistnienia wymiarów wyznaniowego i naukowego. Teologię widzi w związku z życiem duchowym i mocno podkreśla prymat Słowa Bożego w *scientia fidei* oraz rolę Ducha Świętego w interpretacji ksiąg natchnionych. Akcentuje również potrzebę wzięcia pod uwagę jedności Biblii (egzegeza kanoniczna) z jednoczesnym poszanowaniem jej różnorodności. Docenia rolę filozofii w teologii, a zarazem uwidatnia apofatyczny wymiar teologii. W zakończeniu artykułu dokonano krytycznej oceny tez teologa na tle wypowiedzi Magisterium Kościoła oraz Międzynarodowej Komisji Teologicznej.

---

¹ Dr Sławomir Zatwardnicki, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu.

Interesujący „dekalog” O’Collinsa koresponduje z nauczaniem Benedykta XVI, papieża Franciszka oraz opracowaniami komisji, ale nie wnosi niczego istotnie nowego. W wytycznych skierowanych do teologów brakuje pogłębienia teologicznego. Stanowią one nic więcej niż przypomnienie podstawowych zasad, którymi teolog poważnie traktujący Biblię winien kierować się w swojej pracy.

Abstract

Gerald O’Collins throws light on how a person who is studying theology can interpret the Holy Bible and make use of the exegetical research of professional scholars. The article deals with the theologian’s proposition and its main meta-principles. The Jesuit points out the necessity of coexistence of confessional and scientific dimensions. He perceives theology in its relation to spiritual life and strongly emphasises the primacy of the Word of God in *scientia fidei* and the role of the Holy Spirit in the interpretation of inspired scriptures. The scholar also highlights the need to consider the unity of the Bible (canonical exegesis) while simultaneously respecting its diversity. He appreciates the role of philosophy in theology while accentuating the apophatic dimension of theology. At the end of the article, the theologian’s arguments are critically evaluated against a background of statements of the magisterium and the International Theological Commission. An interesting “Decalogue” by O’Collins corresponds to the teaching of Benedict XVI, pope Francis and works of the Commission, but it introduces nothing significantly new. The guidelines addressed to theologians lack theological depth. They are nothing more than a reminder of the basic principles on which a theologian who treats the Bible seriously should base their work.

„Żaden tekst, nawet natchniony, nie mówi sam za siebie; zawsze potrzebuje interpretacji” (O’Collins 2018, 150²). W przekonaniu O’Collinsa interpretacja Biblii wiąże się z koncepcją natchnienia biblijnego (czy wręcz: wynika z niej)³. Dopiero uwzględnienie, że skutkiem natchnienia

---

² Ang. „No text, not even an inspired text, can speak for itself; it always needs interpreting”. Wszystkie tłumaczenia z angielskiego: Sławomir Zatwardnicki i Olha Zatwardnicka.

³ O relacji między Objawieniem, Tradycją a natchnieniem – zob. O’Collins 2018, 87-100; O’Collins 2016, 146-165. Por. również: Papieska Komisja Biblijna 2014, 1.1.

księgi biblijne są Słowem Boga wyrażonym w ludzkich słowach, pozwala na uwzględnienie adekwatnej hermeneutyki. Bosko-ludzki wymiar ksiąg wynikający z natchnienia każe uwzględnić zarówno Boskie, jak i ludzkie działanie w egzegezie biblijnej. Ten sam Duch, który udzielił charyzmatu natchnienia hagiografom – aktywnie działa oświecając ‘oczy serca’ czytających (por. Ef 1,18); z kolei interpretacja wymaga również podjęcia ludzkiej aktywności (por. O’Collins 2018, 150)⁴.

Były profesor teologii systematycznej i fundamentalnej na Uniwersytecie Gregoriańskim przedkłada propozycję zasad, które w jego przekonaniu mogą stanowić przewodnik dla teologów interpretujących Pismo Święte. Nie chodzi o wytyczne mające posłużyć egzegezie, ale o swego rodzaju ‘dekalog’ (uczony proponuje dziesięć zasad) skierowany do uprawiających *scientia Dei*. Jezuita wskazuje, jak tchnąć duszę w teologię, czyli jak w sposób umiejętny skorzystać zarówno z samych tekstów natchnionych, jak i z badań egzegetycznych prowadzonych przez profesjonalnych biblistów, żeby mogło to przysłużyć się teologii systematycznej (por. O’Collins 2018, 166-167)⁵.

W niniejszym tekście stawiam sobie zadanie zaprezentowania ‘przykazań’ O’Collinsa, przy czym od razu grupuję je w taki sposób, aby ukazały się metazałożenia stojące u podstaw ich sformułowania. W skrócie można by je określić jako współlistnienie wymiarów wyznaniowego i naukowego (czy też ogólniej: wiary i rozumu) tak w interpretacji Pisma Świętego, jak i teologii. Sama zaś teologia jest widziana nie tylko jako nauka wiary, owszem podkreśla się również jej znanie praktyczne oraz związek z życiem duchowym. Nade wszystko podkreślona zostaje rola

---

⁴ O Bosko-ludzkim charakterze Pisma Świętego – zob. również: Ratzinger 2016, 699; Müller 2015, 92-93; Senior 2012, 16-17.

⁵ Rozdział omawiający dziesięć zasad stanowi przeredagowaną wersję wcześniejszej publikacji – por. O’Collins, Kendall 1997. Por. również: O’Collins 2011, 253-264 (podobne treści, lecz w okrojonej wersji i bez ścisłego podziału na kolejne reguły) oraz 331-341 (wytyczne kierowane pod adresem teologa: „be scriptural, be historical, be philosophical, be provisional, be ecumenical, be local, be converted, and be prayerful”).

słowa Bożego w scientia Dei, akcentuje się również tak różnorodność jak i jedność Biblii. W ostatnim paragrafie ukażą tezy uczonego na tle wypowiedzi dwóch ostatnich papieży oraz opracowania Międzynarodowej Komisji Teologicznej poświęconego zasadom i kryteriom teologii (TD). Dzięki temu w zakończeniu będę mógł dokonać krytycznej oceny przewodnika O'Collinsa.

1. Trzy „intencje” w interpretacji integralnej

Gerald O'Collins proponuje interpretację integralną, która według niego winna objąć trzy 'intencje': autora [*intentio auctoris*], czytelnika [*intentio legentis*] oraz samego tekstu [*intentio textus*] (Por. O'Collins 2018, 151, 153; O'Collins 2001, 254-258; O'Collins 2011, 254)⁶.

Uwzględnienie 'intencji' autora oznacza podjęcie wysiłku zidentyfikowania znaczenia, które autor natchniony chciał rzeczywiście wyrazić; innymi słowy: co zamierzał zakomunikować czytelnikowi. Chodzi zatem o docieranie do oryginalnego znaczenia dosłownego [*literal meaning*], którego oczywiście nie należy mylić z 'literalistycznym' traktowaniem tekstów. Oznacza to konieczność posłużenia się metodą historyczno-krytyczną, zawsze zgodnie z jej metodologią, uwarunkowaniami i granicami, pamiętając że nie ma mowy w przypadku tekstów natchnionych o religijnie neutralnej, 'obiektywnej' interpretacji. Owszem interpretacja Biblii zawsze wymaga od czytelnika osobistego uczestnictwa w tajemnicy (por. O'Collins 2018, 152, 154-155, 163-164; O'Collins 2011, 254-255. 260-261)⁷. Nie istnieje interpretacja sprowadzona do jedynie

---

⁶ O'Collins uważa, że jego propozycja została potwierdzona przez Papieską Komisję Biblijną, która w dokumencie „Interpretacja Biblii w Kościele” choć nie używa tej samej terminologii, również podkreśla trzy intencje – por. O'Collins 2018, 151-152.

⁷ Por. O'Collins 2008, 47-48, gdzie mowa o uczonych, którzy stosując metody naukowe, analizują Ewangelie rzekomo w sposób 'obiektywny': „Zapominają oni, że prawdziwe i dogłębne poznanie drugiej osoby zawsze wymaga naszego uczestnictwa i zaangażowania się w jej tajemnicę. Tutaj, podobnie jak gdziekolwiek indziej, prawdziwy obiektywizm uzyskuje się za pomocą zaangażowania, a nie sztucznych prób zdystansowania się wobec rzeczywistości”.

intelektualnego ćwiczenia, Pismo zawsze żąda od interpretatora 'decyzyjnej hermeneutyki' [decisional hermeneutics]. Musi on pozwolić sobie na: „poddanie się wezwaniu i bycie zmienionym przez ten tekst. Bycie pochwyconym przez znaczenie świętych tekstów ma pierwszeństwo przed uchwyceniem ich znaczenia” (O'Collins 2018, 159)⁸.

W przekonaniu byłego profesora Uniwersytetu Gregoriańskiego niemal równie ważny jak autor tekstu jest jego czytelnik. „Tekst potrzebuje czytelnika, a czytelnik potrzebuje tekstu. Istnieje tutaj obustronna relacja między tekstami a czytelnikami. Dopóki nie zostanie przeczytany i zinterpretowany, tekst nie «posiada» znaczenia” (O'Collins 2018, 161-162). Przesłanie tekstu wyłania się, gdy interpretator prowadzony przez Ducha Świętego i żywą Tradycję Kościoła odkrywa sens tekstu w jego własnym kontekście, niejako uwalniając w ten sposób tekst z przeszłości (O'Collins 2018, 161; O'Collins 2011, 257-259). Przy czym „samo-manifestacja Trójosobowego Boga, w wyniku inspirującej pracy Ducha Świętego, wyprzedza wszelką aktywność czytelnika. Biblijny tekst kształtuje czytelnika bardziej niż ten kształtuje tekst” (O'Collins 2018, 161-162).

Spisane teksty, jak za Hansem-Georgiem Gadamerem i innymi filozofami oraz krytykami literackimi przypomina O'Collins, charakteryzują się potencjałem rozwoju ponad to znaczenie, które zamierzali wyrazić autorzy piszący w konkretnej sytuacji i dla określonego odbiorcy. „Zatem biblijne teksty zaczynały żyć swoim własnym życiem, zyskiwały 'historię recepcji', w miarę jak wzrastał dystans od ich oryginalnych autorów i adresatów, pojawiał się nowy kontekst, a teksty znajdowały późniejszych czytelników i słuchaczy” (O'Collins 2018, 156 {cytat i parafraza}; O'Collins 2018, 159 {parafraza}. Por. O'Collins 2011, 255-256. Por. również: Gadamer 2004; Ricœur 2003). Wyłaniające się diachronicznie teksty przez złączenie ich w kanon stają się lekturą synchroniczną, w której pojedyncze teksty oświecają inne teksty, przez które same też są oświetlane.

---

⁸ Ang.: „be challenged and changed by these texts. Being grasped by the meaning of the sacred texts takes precedence over grasping their meaning”.

Teksty otrzymują nowe znaczenie w nowym kontekście odległym od fundacyjnego chrześcijaństwa pierwszego wieku, oraz ze względu na nowego odbiorcę, którego autorzy natchnieni przecież nie przewidywali. Na zrozumienie tekstu wpływa również dotychczasowa 'historia oddziaływania tekstu' [*effective history*], która rzutuje na świadomego tego faktu lub nie odbiorcę (Por. O'Collins 2018, 157-159; O'Collins 2011, 256). Teolog preferuje badanie historii oddziaływania Biblii [*Wirkungsgeschichte*] nad historią recepcji tekstów natchnionych: pierwsza z nich „koncentruje uwagę bardziej na (obiektywnej) inspirującej mocy Ducha działającego przez biblijne teksty niż na (subiektywnej) recepcji tych tekstów przez ludzkich czytelników i słuchaczy” (O'Collins 2018, 22. Por. O'Collins 2018, 156-157 {przypis nr 20}; O'Collins 2011, 255-256; O'Collins 2011, 256 {przypis nr 21}. Por. również: Linke 2017, 41).

2. Słuchanie słowa i posłuszeństwo słowu

O prymacie słowa Bożego mówią zasady pierwsza i dopełniająca ją druga; odpowiednio: 'Zasada pełnego wiary słuchania' [*The Principle of Faithful Hearing*] oraz 'Zasada czynnego słuchania' [*The Principle of Active Hearing*]. Obie mają sprawić, że Pismo Święte rzeczywiście będzie „prawdziwą duszą teologii, życiodajną siłą, która «inspiruje» porządek i wzrost, i bez której teologia stałaby się martwa” (O'Collins 2011, 331).

Teolog winien zachować wrażliwość na znaczenie tekstu – musi je odkrywać w posłusznej otwartości [*obedient openness*], a nie narzucać własną interpretację czy krępować swoimi małymi 'ortodoksjami'. Uprawiający teologię „stają twarzą w twarz z biblijnym tekstem i stają się gotowi do dania mu odpowiedzi” (O'Collins 2018, 167). W jakimś stopniu reguła pierwsza zbliża się do praktyki *lectio divina*, w której chodzi przede wszystkim o transformację czytelnika, a nie o zdobycie informacji, oraz o pozwolenie sobie na bycie 'zainspirowanym' przez Ducha (Por. O'Collins 2018, 167-168. Por. również: O'Collins 2011, 261-263; VD {nr 86-87}). Reguła ta łączy się również z braniem pod uwagę 'intencji' autora i tekstu: „Nie powinniśmy ani arbitralnie manipulować

znaczeniem tekstu [*the intentio textus*], ani wywierać przemocy na tym, co autor pierwotnie zamierzył zakomunikować [*the intentio auctoris*] [...]”. Interpretator ma pozwolić przemawiać tekstom (i autorom za nimi stojącym), głosowi Tradycji oraz przede wszystkim Duchowi Świętemu (O’Collins 2018, 169 {cytat i parafraza}).

Druga zaś zasada stawia przed interpretatorem wymaganie udzielenia odpowiedzi na badany tekst; „teologowie powinni być także czynnymi [*active*], żywo reagującymi [*responsive*] gotowymi do dania odpowiedzi [*answerable*] interpretatorami Pisma”. W teologii nie chodzi o powtarzanie biblijnych fraz – O’Collins nazywa to ‘czystą receptywnością’ – lecz o świeże przyswojenie słowa Bożego ‘na dziś’ oraz kreatywne skorzystanie z natchnionej treści, przy wykorzystaniu odpowiednich metod oraz wzięciu pod uwagę własnych doświadczeń i przyjmowanych założeń (O’Collins 2018, 170 {cytat i parafraza}). Podkreśla się tutaj, że odkrywanie przez teologów żywotnych potencjałów Biblii odbywać się będzie na trzy sposoby:

(a) adorowania na kolanach i śpiewania hymnów Bogu w pozycji stojącej; (b) zachowania religijnej i intelektualnej uczciwości w czasie pracy przy biurku; i (c) zobowiązania się do służby w błocie obozów dla osób ubiegających się o azyl i w przepełnionych slumsach wielkich miast. Teologów interpretację świętych tekstów konstituuje zarówno akademicka teoria, jak i pełna modlitwy i społecznego wpływu praktyka (O’Collins 2018, 173).

By odkryć biblijną prawdę, potrzeba modlitwy i kultu, badania i rozumienia, oraz zaangażowania na rzecz minimalizowania cierpienia i niesprawiedliwości (por. O’Collins 2018, 173). Jak widać, ceniony teolog nie zgadza się tutaj na utożsamienie *scientia fidei* jedynie z *fides quarens intellectum scientificum*, owszem uwzględnia również pozostałe dwa style teologiczne: *fides quarens iustitiam socialem* oraz *fides quarens adorationem* (por. O’Collins 2011, 258 {przypis nr 22}; O’Collins 2011,

323-329.339-340 [„be prayerful”]); O’Collins 2018, 161 {przyp. 27}⁹). Innymi słowy, teologię może uprawiać jedynie człowiek wierzący; teolog winien być ‘nawrócony’ [*converted*], co może być wyrażone również tak: „«praktykuj chrześcijańską wiarę»; w przeciwnym razie nie będziesz nastrojony ku Bogu [*attuned to God*], owoćnie zaangażowany w boskie misterium, i zdolny do widzenia wartości” (O’Collins 2011, 340).

3. Wspólnota wiary i wspólnota uczonych

Na trzecim miejscu wymienia się ‘Zasadę wspólnoty i jej wyznań wiary’ [*The Principle of the Community and its Creed*]. Ta reguła umiejscawia interpretację tekstu w żywej wspólnotcie wiary, w której został on zrodzony (por. O’Collins 2018, 174; O’Collins 2011, 258-259)¹⁰. „Egzegeza odłączona od wspólnoty wierzących oznacza egzegezę odłączoną od Ducha, który dał tej wspólnotcie Pismo, zamieszkuje w niej, i zasila nigdy niekończące się i życiodajne przyswajanie [*appropriation*] Pisma” (O’Collins 2011, 259)¹¹. Podkreśla się tutaj również takie odczytywanie tekstu, żeby pozostawał on w ciągłości z wyznaniem wiary niepodzielonego Kościoła. Credo Apostolskie i Credo Nicejsko-Konstantynopolikańskie podsumowujące historię zbawienia oświeca biblijne teksty przez podkreślenie centralnych dla wiary prawd. „Wyznania wiary wyłoniły się i były uważane nie za substytuty Pisma, ale za istotną i normatywną ramę odniesienia będącą przewodnikiem teologicznego rozumienia i interpretacji w tradycji głównego nurtu”. Ale relacja natchnionych tekstów oraz *regula fidei* jest obustronna: „Wiara wspólnoty wyrażona

⁹ Mowa tam o „faith seeking understanding”, „worship seeking understanding” oraz „justice seeking understanding”.

¹⁰ O wspólnotcie wiary rozumianej biblijnie jako *koinonia* – por. O’Collins 2009, 180-182, 192.

¹¹ W związku z nieuwzględnieniem roli wiary na tej samej stronie znalazła się krytyka metody tzw. *Jesus Seminar*. Por. Levering 2014, 16-17 (o związku Pisma z Kościołem w ujęciu O’Collinsa).

w wyznaniach wiary wyjaśnia Pisma, ale z kolei jest wyjaśniana przez Pisma” (por. O’Collins 2018, 174 {cytat i parafraza})¹².

Teolog nie może ignorować również tego, co profesjonalni egzegeci mają do powiedzenia, owszem winien adaptować tezy uczonych, które znalazły szerokie uznanie, a odrzucać teorie, które zostały zdyskredytowane lub są przyjmowane jedynie przez odosobnionych uczonych. Istotne kwestie teologiczne nie mogą być rozpracowywane bez odwołania się do stanowiska podzielanego przez profesjonalnych biblistów (lub przynajmniej większości z nich). Oznacza to, że na biurku teologa obok Biblii znajdują się także komentarze i inne opracowania. Ta wytyczna nazwana przez O’Collinsa ‘Zasadą współczesnego konsensusu’ [*The Principle of Contemporary Consensus*] stanowi przy okazji jedno z głównych założeń metodologicznych, które uczoney stosuje zwłaszcza na polu teologii fundamentalnej. Zrozumiałe, że nie sposób dziś uprawiać zwłaszcza tej dyscypliny teologicznej stojącej ‘na progu’ Kościoła i świata bez odniesienia do niepodważalnych wyników badań respektowanych uczonych (O’Collins 2018, 175-176; O’Collins 2011, 331-332. Por. O’Collins 2012, 80-99)¹³.

Teologowie „muszą uczyć się rozstrzygać między konkurującymi wyjaśnieniami i wybierać ostrożnie, co kupują na egzegetycznym rynku” (por. O’Collins 2018, 176). W rozpoznaniu uznanego konsensusu i wyciągnięciu z niego wniosków może im pomóc uwzględnienie czterech czynników. Po pierwsze, uczeni posługujący się metodą historyczno-krytyczną mogą przyjmować fałszywe założenie, że *intentio auctoris* jest jedynym możliwym znaczeniem. Po drugie, niektórzy badacze korzystający z metody historyczno-krytycznej nie uznają za stosowne wykorzystywać innych metod i podejść do tekstów natchnionych, co nie jest

¹² O relacji Pismo-Tradycja – zob. O’Collins 2016, 121-135.

¹³ Bodaj najwyraźniej widać tę regułę w badaniach uczonego dotyczących tzw. *ipsissima verba Jesu*, czego przykładem określenie „Syn Człowieczy” – por. O’Collins 2008, 59-63. Przykładem niewzięcia pod uwagę poważnych badań biblijnych jest wymieniona w apendyksie książki sensacyjna w tonie publikacja: Aslan 2013.

właściwe, jeśli przyjąć, że egzegeza nie kończy się na odsłonięciu sensu dosłownego. Trzecie z kolei spostrzeżenie dotyczy rozróżnienia spraw ważniejszych od tych mniej ważnych – pierwsze z nich domagają się poszukiwania konsensusu uczonych. Ostatni faktor podkreśla dopuszczalność znacznych różnic, które nawet w kwestiach fundamentalnych dzielą uczonych. Zgoda może zatem przybierać formę ‘różnicowanego konsensusu’ [*differentiated consensus*] (por. O’Collins 2018, 176-178)¹⁴.

4. Jedność Biblii w różnorodności

Ważne wydają mi się zwłaszcza reguły czwarta, czyli ‘zasada biblijnej konwergencji’ [*The Principle of Biblical Convergence*], szósta, tzn. ‘zasada metatematów i metanarracji’ [*The Principle of Metathemes and Metanarratives*] i siódma, tj. ‘zasada nieciągłości w ciągłości’ [*The Principle of Discontinuity within Continuity*]. Wskazują na konieczność interpretacji, którą można by nazwać ‘dwubiegunową’. Należałoby w niej uwzględnić zarówno jedność Biblii, jak i jej różnorodność, przy czym oba bieguny mają swoje znaczenie w pracy teologa. Kiedy zajmuje go konkretna kwestia teologiczna, powinien oprzeć swoje badania na możliwie szerokim zakresie skrypturalnych świadectw, a zarazem nie może zgubić z pola widzenia przenikającej wszystko konwergencji. W tym sensie jedność, która sprawuje prymat, nie niszczy, lecz właśnie umożliwia różnorodność. „Zasada konwergencji podkreśla jedność kanonicznych Pism bardziej niż ich różnorodność, tę jedność pochodzącą z Ducha Św. i przewyższającą różnorodność wynikającą z ludzkiego autorstwa i złożonych różnic między Starym i Nowym Testamentami”. Jedność ta ufundowana jest teologicznie (Bóg jako autor zapewnia ‘bibliotece ksiąg’ spójność) i chrystologicznie (to przecież o Chrystusie mówią Pisma – por. J 5,39-40; por. O’Collins 2018, 175 {cytat i parafraza}).

¹⁴ Jako *exemplum* przywołany zostaje egzegetyczny spór na temat świadomości Jezusa co do Jego własnej śmierci.

O sukcesie teologicznym zadecyduje umiejętne przebadanie tematów przenikających całą Biblię, wśród których jezuita wymienia m.in.: stworzenie, przymierze, grzech, miłosierdzie, wyzwolenie, *exodus* (por. O'Collins 2018, 178-179). Narracje powtarzają się w księgach natchnionych w zmodyfikowanym sensie i oświecają to, co wydarzało się uprzednio; z kolei wcześniejsze wydarzenia znajdują swoje definitywne wypełnienie w Nowym Testamencie, w którym centralną rolę w interpretowaniu metanarracji zajmuje misterium Paschy. Właśnie „te metatematy i metanarracje czynią z Biblii jedną skumulowaną historię” (por. O'Collins 2018, 179-180 {cytat i parafraza})¹⁵. W tych kolejnych reinterpretacjach Boskiego działania *propter nostram salutem* Biblia interpretuje samą siebie, a tym samym ukazuje teologowi nieciągłości w ciągłości jednego Boskiego planu zbawienia. Modyfikacje i zmiany nie zrywają istotnego związku w ramach historii zbawczej, ale i odwrotnie: ciągłość nie może znieść tego, co nowe. Tytułem przykładu przepowiedanie apostoła Pawła, które nie zmienia głoszenia ziemskiego Jezusa, ale też nie pozostawia go takim samym po tym, jak Pan Zmartwychwstał i zesłał swojego Ducha (por. O'Collins 2018, 180-183)¹⁶:

To unikalnie nowe wydarzenie, które nastąpiło, nie unieważnia tego, co poprzedzało je, ale właśnie powoduje nowe rozumienie wszystkiego, co wydarzyło się wcześniej, i pozwala rozpoznać wielki dar Wielkiejnocy (Ducha Świętego), nową rodzinę stworzoną przez Chrystusowe Zmar-

---

¹⁵ Taki sposób czytania Biblii zakłada oczywiście wiarę w działanie Boga w historii – por. Levering 2014, 217-249, zwłaszcza 232: „Without this interior sense of history, Scripture can fitness to discrete events but cannot fitness to a whole divine plan moving from creation to the consummation of all things. The loss of providential course of history robs history of its central truth. The resulting logic makes it impossible to read Scripture as Scripture”.

¹⁶ Również w innych miejscach australijski teolog podkreśla, że jest tylko jedna ekonomia Objawienia i jedna ekonomia zbawienia (przy czym działalność Boga objawiająca i zbawiająca łączą się nierozdzielnie) – por. O'Collins 2009, 206-207; O'Collins 2016, 36-37. Por. również DV {nr 2}.

twychwstanie, i moc Boskiej miłości i działania w Kościele (O'Collins 2018, 183)¹⁷.

5. Filozoficzna precyzja i teologiczna prowizoryczność

‘Zasada filozoficznego towarzyszenia’ [*The principle of Philosophical Assistance*] zwraca uwagę na funkcję filozofii w teologicznej refleksji. Należy rozróżnić [*distinguish*], ale nie rozdzielać [*separation*] wiary i filozoficznego rozumu, podobnie jak nie rozdziela się wiary i historycznego rozumu. Współdziałanie filozoficznego rozumu z wiarą wyrazi się w jasnym formułowaniu analizowanej kwestii, wypracowaniu metody oraz uporządkowaniu badanego materiału. Zaś gdy chodzi o mające charakter przedfilozoficzny księgi biblijne, wprowadza w ich wyjaśnianie konceptualną klarowność (por. O'Collins 2018, 184-186; O'Collins 2001, 24-25)¹⁸. Filozofia usiłuje również odpowiedzieć na pytanie o wiarygodność epistemologiczną wiedzy teologicznej oraz o status języka religijnego – czy w zetknięciu się z misterium Boga jesteśmy skazani na neo-kantiański neognostycyzm? Zajmuje się filozofia również kwestiami relacji czasu do wieczności oraz rozróżnieniem wydarzenia [*event*] i aktu [*act*], czyli języka przyczynowości i intencji (por. O'Collins 2018, 185-186; O'Collins, 334-335)¹⁹. O'Collins przypomina również w tym kontekście relacji wiary z rozumem filozoficznym o konieczności hermeneutyki filozoficznej i zasad interpretacji tekstów natchnionych (Por. O'Collins 2018, 185; Papieska Komisja Biblijna 1999 {II, A.}). Współpraca z filozofią stanie się jednak „niemożliwa, gdy filozofia zastąpi głos

¹⁷ Akceptacja Bożego samo-objawienia zakłada oczywiście pewną znajomość historii, ale wykracza dalece poza nią – por. O'Collins 2016, 87-94.

¹⁸ O'Collins, jak sam przyznaje, zaznajomił się z zachodnią filozofią omówioną w pracy: Kenny 2010. Woźniak pisze o sprzężeniu teologii z filozofią według ‘metody cyrkulacji’ w duchu encykliki „Fides et ratio” – por. Woźniak 2012, 16.

¹⁹ O szkodliwym wpływie Kanta w dziedzinie egzegezy – por. Ratzinger 2018, 711.

Objawienia, przejmie kontrolę i pozwoli przyjąć wątpliwe przekonania” (por. O’Collins 2018, 187)²⁰.

Jeżeli istnieje ‘nieciągłość w ciągłości’²¹ pomiędzy Starym i Nowym Testamentem, tym bardziej należałoby ją dostrzec między obecnym czasem a wciąż oczekiwanym spełnieniem eschatologicznym. Mówi o tym ‘Zasada eschatologicznej prowizoryczności’ [*The Principle of Eschatological Provisionality*]. Z samej zorientowanej na przyszłość natury samo-objawienia Bożego wynika, że zarówno język pierwszego rzędu (Biblia), jak i język drugiego rzędu (teologia) jest widzeniem jedynie częściowym (por. 1Kor 13,12; por. O’Collins 2018, 183-184).

Tajemnicza pełnia przyszłej chwały zaprasza nas do uznania częściowej [*partial*], prowizorycznej [*provisional*] i antycypacyjnej [*anticipatory*] natury nawet najlepszych wglądów [*insights*], jakie można uzyskać z Pisma na temat Trójosobowego Boga i świata łaski, w którym żyjemy dzisiaj. [...] Reflektując w wierze nad znaczeniem i przesłaniem natchnionych pism, [teologowie] dążą do celu, który zostanie w pełni zrealizowany jedynie w wizji ostatecznej (O’Collins 2018, 184).

Tę zasadę można przeformułować w nakaz uprawiania teologii apofatycznej. Apofatyczne podejście wynika z radykalnej nieadekwatności

---

²⁰ Jako jeden z przykładów Australijczyk przywołał Johna Hicka, w którego myśli filozoficzne założenia zostały postawione ponad świadectwami Nowego Testamentu, skutkiem czego odrzucił ortodoksyjną wykładnię tajemnicy Wcielenia – por. Hick 1993. Por. interesujące uwagi o związku chrystologii z metafizyką w artykule Grzegorza Strzelczyka (Strzelczyk 2008, 251-269). Autor zauważa m.in., że chrystologia nie przyjmuje bezkrytycznie rozwiązań metafizyki, ale w perspektywie Wcielenia może zarówno inspirować metafizykę, jak i uznawać jedynie taki jej rodzaj, który nie przeczy fundamentalnej strukturze chrześcijańskiego doświadczenia chrystologicznego – por. Strzelczyk 2008, 268.

²¹ Według Papieskiej Komisji Biblijnej wypełnienie się obietnic Starego Testamentu w Chrystusie obejmuje trzy wymiary: ciągłości, zerwania oraz spełnienia i przewyższania – por. Papieska Komisja Biblijna 2002, (II, C, 1-3; IV, A). Z kolei Henri de Lubac pisał o podwójnym prawie analogii i kontrastu; istniejąca ciągłość między obu testamentami wynika z jednego Bożego zamysłu, ale można ją podziwiać dopiero *post factum* – por. Lubac 2008, 21, 51-52.

opisywania absolutnego misterium Boga, a co za tym idzie – uznania że każde afirmatywne twierdzenie o Bogu musi iść w parze z korespondującą mu negacją. „Tak długo, jak mierzą się z misterium Boga, teologowie nie mogą być nazbyt «wiedzący», lecz muszą pozostawać prowizoryczni, skromni i apofatyczni [*provisional, modest, and apophatic*] w swoich twierdzeniach i przekonaniach” (O’Collins 2011, 336-337 {cytat i parafraza})²². Bóg pozostaje nieskończenie ponad to, co może być poznane przez wydarzenie Boskiego samo-objawienia (Por. O’Collins 2016, 2423).

6. Inkulturacja biblijnego przesłania

Ponieważ „jest jeden Chrystus i jedna Biblia, ale jest wiele kultur” (O’Collins 2018, 188), od teologów wymaga się odważnej (intelektualnie i duchowo) inkulturacji. Każda kultura związana z jedną przecież ludzką naturą posiada potencjalną uniwersalność, nie każda jednak jest wystarczająco otwarta na rozwój i przekształcenie. Rolą teologów w inkulturacji biblijnego przesłania byłoby rozpoznanie tak potencjału ich własnej kultury jako wehikułu dla wyrażenia metanarracji Biblii, jak i sposobu wcielenia go w poszczególne kultury, a w tym przekładu metatematów na język i obrazy zrozumiałe i przekonujące w danej kulturze. ‘Zasada inkulturacji’ [*The Principle of Inculturation*] bazuje na założeniu, że Słowo już musi być w jakiś sposób obecne przez Ducha Świętego w każdej ludzkiej kulturze. Jeśli zaś Chrystus stanowi centrum Pisma Świętego, to Biblia może być księgą wszystkich kultur. Od drugiej strony: od teologa oczekuje się otwartości na ubogacenie refleksji nad wiarą przez inne kultury, a inkulturacyjny dialog oświecili w nowy

---

²² Interesującą próbą wyjaśnienia problemu współistnienia teologii negatywnej i pozytywnej jest propozycja polskiego teologa rozróżniającego tajemnicę (odsłonięcie się Boga w Chrystusie) i tajemniczość (niemożność racjonalnego wyczerpania tajemnicy) – por. Woźniak 2012, 461-470.

²³ Oraz cały paragraf „The Revealed and Hidden God” (O’Collins 2016, 24-27).

sposób natchnione księgi chrześcijaństwa (por. O'Collins 2018, 188-192; O'Collins 2011, 339)²⁴.

7. Przewodnik O'Collinsa na tle współczesnej teologii i nauczania Magisterium Kościoła

7.1. Integracja aspektów naukowego i wyznaniowego

Międzynarodowa Komisja Teologiczna za jedno z zadań teologii uznała integrowanie ze sobą aspektów naukowych i wyznaniowych teologii (TD {nr 43})²⁵. W to zadanie wpisuje się propozycja O'Collinsa, zdaniem którego interpretacja biblijna winna uwzględniać:

... właściwe użycie historycznego rozumu i adekwatną uwagę zwracaną na przekształcające prowadzenie przez Ducha Świętego. Potrzebujemy (1) krytycznego dystansu, gdy czytamy tekst na sposób naukowy i (2) gotowości do bycia czytany i zmieniany przez tekst. To jest różnica między uchwyceniem znaczenia tekstu i bycia pochwyconym przez jego znaczenie, lub między znalezieniem prawdy i byciem znalezionym przez nią. Te dwa 'czytania' Pisma, podczas gdy pozostają rozróżnialne, nie powinny być rozdzielane (O'Collins 2011, 263)²⁶.

Powyższe słowa korespondują również z oczekiwaniami Benedykta XVI wyrażonymi w „Adhortacji *Verbum Domini*” i powtórzonymi przez Międzynarodową Komisję Teologiczną: „tylko wtedy, gdy współistnieją te dwa nurty metodologiczne, historyczno-krytyczny i teologiczny, można mówić o egzegezie teologicznej, o egzegezie odpowiedniej

---

²⁴ O tym, że Objawienie może sięgać również wyznawców innych religii – zob. O'Collins 2016, 183-204; O'Collins 2011, 292-321; O'Collins 2008, 287-289.

²⁵ O nowożytnym przeciwstawieniu nauki i rozumu (autorytetu naukowego i autorytetu eklezjalnego) – por. Ratzinger 2001, 52.53.

²⁶ Ang. „the right use of historical reason and the appropriate attention to the transformative guidance of the Holy Spirit. We need (1) some critical distance when we read in a scholarly way the text and (2) a readiness to our being read by the text and transformed by it. This is the difference between grasping the meaning of a text and being grasped by its meaning, or between finding the truth and being found by it. The two “readings” of the Scriptures, while distinguishable, should not be separated”).

w odniesieniu do tej Księgi” (VD {nr 34}; TD {nr 22}). Z drugiej strony O’Collins nie wnosi istotnej nowości do zrozumienia, na czym „chalcedońska hermeneutyka” łącząca w sobie „bez zmieszania i bez rozdzielenia” metody naukowe i zasady teologiczne (VD {nr 35}; Zatwardnicki 2014, 120-122; Zatwardnicki 2017, 232) miałyby polegać w praktyce. Chociaż jest oczywiste, że były profesor Uniwersytetu Gregoriańskiego odwołuje się do tzw. ‘wielkich zasad interpretacji’ (egzegeza kanoniczna, żywa Tradycja wiary i analogia wiary; DV {nr 12}; VD {nr 34}), to przecież czyni to jedynie aluzyjnie. Trudno też uznać, nawet jeśli ‘dekalog’ O’Collinsa czytać na tle całej jego spuścizny, żeby uczony zbudował pogłębiany teologicznie fundament dla zasad teologicznych.

Jezuita-uczony podkreśla wagę życia duchowego teologa, a jezuita-papież twierdzi wręcz, że „teologia i świętość są nieodłącznym dwumianem” (Franciszek 2018, 45). Również Papieska Komisja Biblijna podkreśliła konieczność życia w Duchu Świętym dla rozpoznania wartości Słowa natchnionego (por. Papieska Komisja Biblijna 2014, 143) oraz związek życia duchowego z hermeneutyką Pisma Świętego (Papieska Komisja Biblijna 1999 {II, A, 2}. Por. VD {nr 30}).

7.2. Prymat słowa Bożego a teologia apofatyczna

‘Dekalog’ O’Collinsa wskazuje na konieczność uwzględnienia prymatu Boga w interpretacji ksiąg natchnionych, co z kolei koresponduje z mozolnie odzyskiwaną w teologii świadomością Tajemnicy Boga. Podobnie Międzynarodowa Komisja Teologiczna zwracała uwagę na to, żeby teologia uznawała pierwszeństwo Słowa (TD {nr 6-9}) i próbowała „nie tyle posiąść Boga, ile być przez Niego posiadana” (TD {nr 99}). Zarówno australijski teolog, jak i Międzynarodowa Komisja Teologiczna, podkreślają znaczenie teologii apofatycznej oraz jej związku z teologią katafatyczną (TD {nr 96-98}). Również papież Franciszek kładł równie silny nacisk na to, żeby Boga nie sprowadzać do przedmiotu i uznać swoją pokorę wobec *Deus semper maior* (Franciszek 2013, {nr 36}), a także aby nie manipulować słowem Bożym i nie panować nad nim, lecz dać się wziąć w jego posiadanie (EG {nr 149-152}). Podkreślanie przez

O'Collinsa prowizoryczności teologicznej refleksji wydaje się współgrać z przestroгами Franciszka przed tendencjami gnostyckimi (por. EG {nr 94}; EG {nr 36-46}; Zatwardnicki 2018, 215-242). Obaj przestrzegają przed 'oswajaniem' tajemnicy, która ze swojej istoty przekracza możliwości wypowiedzenia.

7.3. Egzegeza kanoniczna i szacunek dla różnorodności

Kolejna zgodność ujawnia się, gdy przyjrzymy się zachęcie O'Collinsa do widzenia zarówno jedności Biblii, jak i różnorodności światectw. Także Ojciec Święty zachęca do takiego uprawiania egzegezy kanonicznej, aby dana perykopa nie traciła swojego wydziwku, gdy zostanie włączona w całość Pisma Świętego (EG {nr 148}). Ratzinger z kolei podkreślał, że Pismo Święte czytane w chrystologicznym kluczu odkrywa najgłębszą jedność, w ramach której jednak wszystkie części nie tracą, lecz właśnie zyskują nowe zrozumienie (por. Ratzinger 2007, 11). Papieska Komisja Biblijna przełożyła zasadę 'egzegezy kanonicznej' na postulat uprawiania 'całościowej chrystologii'; naukowa refleksja nad Chrystusem winna uwzględniać całościową syntezę, a zarazem nie tracić z oczu różnych aspektów chrystologii i sposobów myślenia hagiografów (Papieska Komisja Biblijna 1988 {1.2.2.2; 1.2.10; 1.3.2; 1.3.3}; por. Fitzmyer 1985, 444-445, 476).

7.4. Dusza teologii a jej wcielenie w życie

O'Collinsa podkreślanie, że użytkowanie ksiąg natchnionych przez teologa odbywa się przez adorację Boga, pracę intelektualną przy biurku oraz służbę potrzebującym, idzie w parze z oczekiwaniami papieża Franciszka. Biskup Rzymu poleca odrzucać fałszywą opozycję między teologią a duszpasterstwem (VG {nr 2}), w związku z czym oczekuje od teologa, żeby swoją pracę wykonywał nie tylko z za biurka (EG {nr 133}). Jeśli Ojciec Święty widzi teologa przenikniętego zapachem ulicy (Franciszek 2015), to Australijczyk z kolei mówi o błocie obozów dla uchodźców i slumsach mega-miast.

Studium Pisma Świętego będzie duszą teologii – uważa Franciszek – gdy badanie ksiąg natchnionych złączy się z uczestnictwem w liturgii

oraz z uwzględnieniem relacji pomiędzy Tradycją a ‘dziś’. Papież apeluje o to, by teologia odpowiadała na pytania czasu, uwzględniając współczesnego człowieka. W związku z tym Ojciec Święty przywołuje obraz Tradycji jako żywej rzeki mającej zasilać współczesną rzeczywistość i zdolnej do inkulturacji (VG {nr 2.4-5}; EG {nr 115-118.133}). W temacie inkulturacji wypowiedziała się krótko również Papieska Komisja Biblijna (por. Papieska Komisja Biblijna 1999 [IV, B]). Także dla O’Collinsa temat inkulturacji pozostaje ważny, o czym świadczy częstotliwość powracania do tej kwestii.

8. Zakończenie

Składną i interesującą propozycją Geralda O’Collinsa nie wnosi niczego istotnie nowego. Myśl cenionego teologa koresponduje z zasadami podanymi przez Międzynarodową Komisję Teologiczną. Mimo że jego wytyczne są skierowane do teologów, brakuje w nich jednak pogłębienia teologicznego. Zbyt słabo uzasadniony wydaje się wniosek jezuita, że „jak złota nić, chrystocentrym łączy razem wszystkie dziesięć zasad” (O’Collins 2018, 193). Podobnie kwestia roli filozofii w egzegezie teologicznej została jedynie zasygnalizowana. Cały przewodnik dobrze współgra z wypowiedziami *Magisterium Ecclesiae*, do których jednak katolicki uczoney właściwie nie odwołuje się. Czytelnik odnosi wrażenie, jakby autor świadomie unikał wszelkich powiązań z teologią Ratzingera, choć przecież pozostaje z nią w głównych założeniach zbieżna. Podobnie wiele punktów wspólnych daje się znaleźć między przesłaniem australijskiego teologa a wypowiedziami Papieskiej Komisji Biblijnej, do których ten nawiązuje rzadko i zwykle albo w tonie polemicznym, albo w celu zaznaczenia, że pewne tezy wyartykułował wcześniej. ‘Dekalog’ stanowi nic więcej niż odświeżenie wiedzy o podstawowych zasadach, którymi wierzący teolog poważnie traktujący Biblię winien kierować się w swojej pracy.

Bibliografia

- Aslan, Reza. 2013. *Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth*. New York: Random House Publishing Group.
- VD: Benedykt XVI. 2010. *Adhortacja Apostolska „Verbum Domini”* (30.09.2010). Kraków: Wydawnictwo M.
- Fitzmyer, Joseph. 1985. „The Biblical Commission and Christology.” *Theological Studies* (3), 407-479.
- EG: Franciszek. 2013. *Adhortacja Apostolska „Evangelii gaudium”* (24.11.2013). Kraków: Wydawnictwo M.
- Franciszek. 2018. *Adhortacja Apostolska „Gaudete et exsultate”* (19.03.2018). Wrocław: Wydawnictwo TUM.
- Franciszek 2013. *Encyklika „Lumen fidei”* (29.06.2013). Wrocław: Wydawnictwo TUM.
- VG: Franciszek. 2017. „Konstytucja Apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych «Veritatis Gaudium».” Dostęp 2020.02.12. http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html.
- Franciszek. 2015. „List z okazji 100. rocznicy ustanowienia Wydziału Teologicznego na Pontificia Universidad Católica Argentina.” Dostęp 2020.02.11. https://w2.vatican.va/content/francesco/it/letters/2015/documents/papa-francesco_20150303_lettera-universita-cattolica-argentina.html.
- Gadamer, Hans-Georg. 2004. *Prawda i metoda: Zarys hermeneutyki filozoficznej*. Tłum. Bogdan Baran. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hick, John. 1993. *The Metaphor of God Incarnate: Christology in a Pluralistic Age*. London: Westminster John Knox Press.
- Kenny, Anthony. 2010. *A New History of Western Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

- Levering, Matthew. 2014. *Engaging the Doctrine of Revelation: The Mediation of the Gospel through Church and Scripture*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Linke, Waldemar. 2017. „Natchnienie i prawda Pisma Świętego. Od «Dei Verbum» do «Evangelii gaudium».” W *Natchnienie Pisma Świętego: W świetle świadectwa tekstów o nich samych*. Red. Mirosław Wróbel, Stefan Szymik, Krzysztof Napora, 21-44. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Lubac, Henri de. 2008. *Pismo Święte w Tradycji Kościoła*. Tłum. Kazimierz Łukowicz. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Müller, Gerhard Ludwig. 2015. *Dogmatyka katolicka*. Tłum. Wiesław Szymona. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- O'Collins, Gerald. 2012. *Believing in the Resurrection: The Meaning and Promise of the Risen Jesus*. Mahwah: Paulist Press.
- O'Collins, Gerald. 2008. *Chrystologia: Jezus Chrystus w ujęciu biblijnym, historycznym i systematycznym*. Tłum. Katarzyna Franek, Klementyna Chrzanowska. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- O'Collins, Gerald. 2001. *Fundamental Theology*. Eugene: Wipf and Stock Publishers.
- O'Collins, Gerald. 2018. *Inspiration: Towards a Christian Interpretation of Biblical Inspiration*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Collins, Gerald. 2009. *Jezus nasz Odkupiciel: Chrześcijańskie ujęcie zbawienia*. Tłum. Jan Pocij. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- O'Collins, Gerald, i Daniel Kendall. 1997. *The Bible for Theology: Ten Principles for the Theological Use of Scripture*. Mahwah: Paulist Press.
- O'Collins, Gerald. 2011. *Rethinking fundamental theology: Toward a New Fundamental Theology*. Oxford: Oxford University Press.

- O'Collins, Gerald. 2016. *Revelation: Towards a Christian Interpretation of God's Self-revelation in Jesus Christ*. Oxford: Oxford University Press.
- Papieska Komisja Biblijna. 1988. „Biblia i chrystologia.” *Ruch Biblijny i Liturgiczny* (3): 185-226.
- Papieska Komisja Biblijna. 1999. „Interpretacja Biblii w Kościele.” W *Interpretacja Biblii w Kościele: Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich* (Rozprawy i Studia Biblijne 4). Tłum. i red. Ryszard Rubinkiewicz, 25-100. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio.
- Papieska Komisja Biblijna. 2002. *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*. Tłum. Ryszard Rubinkiewicz. Kielce: Instytut Teologii Biblijnej Verbum.
- Papieska Komisja Biblijna. 2014. *Natchnienie i prawda Pisma Świętego: Słowo, które od Boga pochodzi i mówi o Bogu, aby zbawić świat*. Tłum. Henryk Witczyk. Kielce: Instytut Teologii Biblijnej Verbum.
- Ratzinger, Joseph (Benedykt XVI). 2007. *Jezus z Nazaretu. Cz. 1: Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*. Tłum. Wiesław Szymona. Kraków: Wydawnictwo M.
- Ratzinger, Joseph. 2016. *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego: Formułowanie – Przekaz – Interpretacja* (Opera omnia 7/2). Tłum. Ewa Grzesiuk. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, Joseph. 2001. *Prawda w teologii*. Tłum. Magdalena Mijalska. Kraków: Wydawnictwo M.
- Ratzinger, Joseph. 2018. *Wiara w Piśmie i Tradycji: Teologiczna nauka o zasadach: Druga część tomu* (Opera omnia 9/2). Tłum. Jarosław Merecki. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ricœur, Paul. 2003. *Egzystencja i hermeneutyka: Rozprawy o metodzie*. Tłum. Ewa Bienkowska [i in.]. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

- Senior, Donald. 2012. „«Verbum Dei»: Authentic Catholic Interpretation of the Bible.” *The Bible Today* (1): 15-20.
- DV: Sobór Watykański II. 2002. „Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym «Dei verbum»”. W *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, 350-363. Poznań: Wydawnictwo Pallotinum.
- Strzelczyk, Grzegorz. 2008. „Chrystologiczne miejsce metafizyki.” W *Metafizyka i teologia. Debata u podstaw*. Red. Robert Woźniak, 251-269. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Woźniak, Robert. 2012. *Różnica i tajemnica: Objawienie jako teologiczne źródło ludzkiej sobości*. Poznań: W drodze.
- TD: Międzynarodowa Komisja Teologiczna. 2012. *Teologia dzisiaj: Perspektywy, zasady i kryteria*. Tłum. Krzysztof Stopa. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów.
- Zatwardnicki, Sławomir. 2018. „Antygnostycka krucjata Franciszka: Teologiczne wątki w napomnieniach papieża.” *Wrocławski Przegląd Teologiczny* (2): 215-242 (<https://doi.org/10.34839/wpt.2018.26.2.215-242>).
- Zatwardnicki, Sławomir. 2014. *Hermeneutyka wiary w nauczaniu papieża Benedykta XVI*. Wrocław: Wydawnictwo TUM.
- Zatwardnicki, Sławomir. 2017. *Chalcedońska formuła „bez zmieszania i bez rozdzielania” w świetle dokumentów Międzynarodowej Komisji Teologicznej*. Wrocław: Wydawnictwo TUM.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIII

Zeszyt 2

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2021

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 17. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- JAKUB ŚLAWIK, *O hermeneutycznych założeniach badań biblijnych* 371
- ŚLAWOMIR ZATWARDNICKI, *Pismo Święte w warsztacie teologa. Geralda O'Collinsa przewodnik korzystania z tekstów natchnionych* 389
- TOMASZ TEREFENKO, *Herod's Birthday Banquet and its Significance for Jesus and his Disciples in the Gospel of Mark* 411
- WOJCIECH SZCZERBA, *Kontrowersje wokół Orygenesesa. Casus Metodego z Olimpu* 427
- RAFAŁ PROSTAK, *Przypowieść o pszenicy w zmaganiach Kościoła z herezją w nauczaniu Augustyna z Hippony, Tomasza z Akwinu, Marcina Lutra i Jana Kalwina* 453
- ANDRZEJ POLASZEK, MARIA POLASZEK, *Kalwiński Psalterz Genewski (1562) jako źródło inspiracji luterńskiego kancjonału „Cithara Sanctorum” (1636) na tle procesów konfesjonalizacji protestantyzmu* 491
- Илья Мельников, «Святая старина»: иконы старообрядческих моленных Устюженского уезда Новгородской губернии 511
- MARCIN RZEPKA, *Migrujące obrazy. Fotografia w praktyce misyjnej Ludviga O. Fossuma. (Lutheran Orient Mission)* 557
- MONIKA WIŚNIEWSKA, *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia* 587
- BORYS PRZEDPELSKI, *Geneza mariawityzmu i nieoficjalne relacje mariawicko-rzymskokatolickie w latach 1906-1939* 613
- HALINA GUZOWSKA, *110 lat prasy mariawickiej* 687
- BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, *Sakralna twórczość muzyczna mariawitów a śpiewy cerkiewne* 725
- Wykaz autorów 765

Contents

ARTICLES

JAKUB SLAWIK, <i>On the Hermeneutic Premises in Biblical Research</i>	371
SLAWOMIR ZATWARDNICKI, <i>The Holy Scriptures Handled by a Theologian. Gerald O'Collins' Guide on Making Use of Inspired Texts</i>	389
TOMASZ TEREFENKO, <i>Herod's Birthday Banquet and its Significance for Jesus and his Disciples in the Gospel of Mark</i>	411
WOJCIECH SZCZERBA, <i>Controversies around Origen. Methodius of Olympus</i>	427
RAFAL PROSTAK, <i>The Parable of Wheat in the Church's Struggle Against Heresy in the Teachings of Augustine of Hippo, Thomas Aquinas, Martin Luther and John Calvin</i>	453
ANDRZEJ POLASZEK, MARIA POLASZEK, <i>Calvinistic Genevan Psalter (1562) as a Source of Inspiration for Lutheran Cantional "Cithara Sanctorum" in the context of the Protestant Confessionalization Process</i>	491
ILJÂ MELNIKOV, "Sacred Antiquity": <i>The Icons of Old Believers' Houses of Prayer in Ustyuzhensky district of Novgorod Province</i>	511
MARCIN RZEPKA, <i>Migrating pictures. Photography in the missionary practice of Ludvig O. Fossum. (Lutheran Orient Mission)</i>	557
MONIKA WIŚNIEWSKA, <i>Warsaw's Religious Administration 1950–1956. Selected Issues</i>	587
BORYS PRZEDPELSKI, <i>The Genesis of Mariavitism and Unofficial Relations between the Mariavite and Roman Catholic Church in the Years 1906–1939</i>	613
HALINA GUZOWSKA, <i>110 years of Mariavite press</i>	697
BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, <i>Mariavite Sacral Music and Orthodox Chants</i> ..	735
List of authors	775

Wykaz autorów

Jakub Sławik, j.slawik@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Sławomir Zatwardnicki, zatwardnicki@gmail.com, ul. Cz. Miłosza 14, 57-100 Strzelin

Tomasz Terefenko, terefenkotomasz@gmail.com, Wyższe Baptystyczne Seminarium Teologiczne, ul. Szczytnowska 58-59, 04-812 Warszawa

Wojciech Szczerba, w.szczerba@ewst.edu.pl, Ewangelikalna Wyższa Szkoła Teologiczna, ul. Św. Jadwigi 12, 51-253 Wrocław

Iljâ Melnikov, potep_88@mail.ru, 2 / 2 Chudintzeva str., Velikiy Novgorod, Rus-sia, 173003

Rafał Prostack, prostakr@uek.krakow.pl, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej, Katedra Stosunków Międzynarodowych, ul. ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Andrzej Polaszek, Andrzej@polaszek.eu, os. Nadwarciańskie 3, 62-035 Trzykolne Młyny

Maria Polaszek, Marysia@polaszek.eu, os. Nadwarciańskie 3, 62-035 Trzykolne Młyny

Marcin Rzepka, marcin.rzepka@uj.edu.pl, Instytut Religioznawstwa, Ul. Grodzka 52, 31-044 Kraków

Borys Przedpelski, b.przedpelski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Halina Guzowska, inagie@poczta.onet.pl, ul. Człuchowska 9B m.3, 01-360 Warszawa

Monika Wiśniewska, mwisniewska@ihnpan.pl, Instytut Historii Nauki PAN, ul.
Nowy Świat 72, pokój A09, 00-330 Warszawa

Bartłomiej Słojewski, bslojewski000@gmail.com, ul. Tadeusza Kościuszki 88,
05-120 Legionowo